

Hrvoje Gržina

Hrvatski državni arhiv
Zagreb, Hrvatska
hgrzina@arhiv.hr

“NENADKRILJENI ZAGREBAČKI FOTOGRAF” – PRILOZI O ŽIVOTU I RADU IVANA STANDLA

UDK 930.253:77-05Standl, I.

UDK 929Standl, I.

Izvorni znanstveni rad

Ovaj rad kronološkim slijedom izlaže već poznate i donosi brojne dosad nepoznate podatke o životu i radu zagrebačkog fotografa Ivana Standla. Istraživanjem arhivskoga gradiva i periodike, a zatim i komparacijom sa sačuvanim fotografijama, dopunjen je životni i profesionalni put jednoga od najvažnijih ranih hrvatskih fotografa, čije snimke danas možemo naći u brojnim zbirka diljem zemlje. Standl je ostavio neizbrisivi trag u povijesti hrvatske fotografije 19. stoljeća okušavši se, tijekom više od trideset godina rada, u različitim fotografskim poslovima i žanrovima, od kojih je samo dio dosad bio obrađen.

Ključne riječi: Ivan Standl; Zagreb; fotografija; fotograf; fotografski atelje; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Društvo umjetnosti

1. Formativno razdoblje i početak rada u Zagrebu

Protagonist ovog rada rođen je, prema kazivanju matičnih knjiga i Gjuro Szabo, u Pragu 27. listopada 1832. godine.¹ U rodnom je gradu – nastavlja Szabo, a prenosi Nada Grčević – završio tehničku školu i započeo s fotografskim radom.²

¹ HR-HDA-1448. ZB MK, ZM-34/341, Zagreb, župa sv. Marko, MKU 1894.-1897., str. 395; Gjuro Szabo, "Altzagaber Meisterphotographen," *Morgenblatt* 7, br. 352 (24. prosinca 1932): str. 9.

² Szabo, "Altzagaber Meisterphotographen," str. 9. Također u: Nada Grčević, *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981), str. 62.

*Ivan Standl, Autoportret, oko 1880.
HR-HDA-2094.1.4.*

Tih je nekoliko podataka o Standlovu životu i radu prije dolaska u Hrvatsku često ponavljano, pa danas predstavljaju nezaobilazni dio gotovo svake fotografove biografije. U Zagrebu mu se ime prvi put spominje na popisu nagrađenih izlagača s *Prve dalmatinsko-slavonsko-hrvatske izložbe plodinah, tvorinah i umjetninah*, koja je održana od kolovoza do listopada 1864. godine.³ Kao zanimljivost ovdje vrijedi spomenuti kako u katalogu te izložbe Standlovo ime nije spomenuto među izlagačima, slijedom čega je Nada Grčević objavila tezu da je on vjerojatno došao u Zagreb neposredno pred sam početak izložbe te je – kao aktivni fotograf – uvršten u konkurenciju, no ne i u katalog.⁴ U svakom slučaju, sudeći prema sačuvanim primjercima fotografija, nagrada osvojena na *Gospodarskoj izložbi* obilježava sam početak Standlova fotografskog rada u Zagrebu i samostalno krasi poleđine njegovih fotografija punih sedam godina.

Uz spomenutu medalju, na najranijim su primjercima Standlovih fotografija otisnute adrese ateljea u Ilici br. 867 (danas Ilica br. 35) i Ilici br. 750 (danas Ilica br. 28). Prema riječima Gjura Szabe i Nade Grčević, Standl je s fotografskim radom u Zagrebu započeo u Ilici br. 750, a u Velikoj fotografskoj sali u vlasništvu mađarskog fotografa Györgyja Mayera radio je kraće vrijeme kao zakupnik.⁵ Navedeno potvrđuje fotografski portret formata posjetnice barunice Fani Condé rođ. Kiepach, snimljen u iznajmljenom Mayerovu ateljeu, koji je rukom pisanom autentičnom inskripcijom datiran u 1865. godinu,⁶ kao i nekoliko sačuvanih portreta iz ateljea u Ilici br. 750.⁷ Iste godine Standl je otišao na prvo od svojih brojnih

³ *Album uspomienica na Prvu dalmatinsko-hrvatsko-slavonsku izložbu plodinah, tvorinah i umjetninah u Zagrebu god. 1864.* (Zagreb: Tiskano u Litografskom zavodu Dragutina Albrechta, 1864), str. 116. Popis odlikovanih također u: Trojedna kraljevina: Zagreb, *Domobran* 1, br. 124 (12. listopada 1864): str. 3; Domaća naša izložba, NN 236/1864.

⁴ Grčević, *Fotografija*, str. 225, bilj. 129.

⁵ Szabo, "Altzagaber Meisterphotographen," str. 9; Grčević, *Fotografija*, str. 66.

⁶ HR-HDA-1442. Zbirka fotografija Ivana Standla, 4.36. Na poleđini te fotografije otisnuta je medalja s Gospodarske izložbe i tekst na njemačkom jeziku: »J. A. Standl / Photograf / und / Pächler von G. Mayer's / Atelier in Agram / Ilica 867.«

⁷ Muzej za umjetnost i obrt, Zbirka starije fotografije, MUO 8654-2, MUO 10209/17, MUO 36590. Te fotografije na poleđini krasi jednostavna tipografija »J. A. Standl / fotograf / u / Zagrebu / Ilica 750.« i slika medalje sa zagrebačke izložbe.

terenskih snimanja, i to u Jurandvor na otok Krk, snimiti Bašćansku ploču. Na to ga je snimanje, kao već etabliranog fotografa, uputio Franjo Rački s vjerom da će mu uspješna fotografija tog spomenika pomoći pročitati glagoljski tekst ispisan na ploči.⁸ Snimanje je obavljeno u crkvi sv. Lucije, u kojoj je ploča tada bila postavljena, a fotografija se danas čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.⁹

U Zagrebu Standl je u svojem iličkom ateljeu fotografirao brojne istaknute osobe iz javnog i kulturnog života Zagreba, a krajem godine kroz seriju od tri oglasa svoje usluge građanima je preporučio i u novinama.¹⁰ Tako tijekom prve polovice 1866. nastaje i serija fotografskih portreta zastupnika u Hrvatskom saboru izvedena na prepoznatljiv, istovjetan način. Među portretiranimima su se tom prilikom

OGLASI.

Srebrna kolajna U Zagrebu g. 1866.

Ivan Ad. Standl,
svjetlopisac u Ilici br. 750.
preporuča visokomu plemstvu i štovanomu p. n. občinstvu svoja svjetlopisna djela, poboljšana po najnovijem načinu i najukusnije izvedena. 310—33

Oglas kojim Standl građanstvu preporučuje svoje usluge, objavljen u novinama Domobran od 29. studenoga 1865.

našli, uz već spomenutog Franju Račkoga, i Josip Juraj Strossmayer, Mihovil Pavli-

⁸ Više o tome: Miljenko Smokvina, "Ivan Standl prvi fotograf Bašćanske ploče," u *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, ur. Petar Strčić (Rijeka: Primorsko-goranska županija, 2000), str. 154.

⁹ HR-AHAZU-102. Zbirka fotografija, F/III-59.

¹⁰ Oglasi: Ivan Ad. Standl, svjetlopisac u Ilici br. 750, *Domobran* 2, br. 267 (21. studenoga 1865): str. 4, br. 270 (24. studenoga 1865): str. 4, br. 274 (29. studenoga 1865): str. 4.

nović, Miho Klaić, Matija Mrazović i brojni drugi.¹¹ Te fotografije formata posjetnice, kao i one nešto ranijeg datuma, i dalje krase razmjerno jednostavna tipografija i medalja osvojena na izložbi, ali im je dodan grb Trojedne Kraljevine te ponešto stiliziranih ukrasnih vitica. Tom serijom portreta hrvatskih političara završava rana faza Standlova rada u dva spomenuta ilička ateljea i otpočinje razdoblje obilježeno osjetno većom fotografskom aktivnošću u novom ateljeu, ali i izvan njega diljem Hrvatske.

2. Doba zrelosti – novi atelje i prvi fotografski projekti

Najkasnije 1867. godine, a možda već i krajem 1866., Standl je prešao u novi atelje smješten u dvorištu kuće u Ilici br. 747 (danas Ilica br. 34), od kojega je ostao sačuvan građevinski nacrt.¹² U njemu je nastavio s fotografiranjem građanstva, a istovremeno je snimao i motive za prvi od svojih mnogobrojnih fotoalbuma. Tako je nastao album *Jurjaves*, u kojem je Standl skupio dvanaest snimaka današnjeg parka Maksimira te ga posvetio zagrebačkomu nadbiskupu kardinalu Jurju Hauliku.¹³ Od portretnih fotografija i dalje je izrađivao portrete u punoj figuri te poprsja na bijeloj pozadini, a javljaju se i portreti s ovalnom slikom koja dolazi u više inačica – kao ovalna vinjeta, kao oval jasno definiranih linija te izbočeni oval.¹⁴ Sve su fotografije i dalje u formatu posjetnice, a poledinu resi adresa novog ateljea, medalja s *Gospodarske izložbe* iz 1864. i grb Trojedne Kraljevine otisnut u crvenoj ili pak smeđoj boji.

U prosincu 1868. godine Standl je pozivom na pretplatu općinstvu najavio izdavanje »artističko-književnoga djela« radnog naslova *Fotografične slike iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke* te molio za što veći odaziv kako bi planirano bio u mogućnosti do kraja ostvariti (Prilog 1).¹⁵ Taj poziv, osim detalja o samom Standlovu projektu, jasno pokazuje da je poticaj za to ostvarenje došao

¹¹ Točan broj portretiranih sabornika, jednako kao ni sva njihova imena, nije bilo moguće utvrditi, no nedvojbeno je da su svi nastali otprilike u isto vrijeme i opremljeni su na potpuno jednak način. Primjerci tih portreta sačuvani su u više zagrebačkih baštinskih institucija, a ističe se osobito dobro očuvana serija pohranjena u Hrvatskom državnom arhivu: HR-HDA-1442. Zbirka fotografija Ivana Standla, 4.1-4.38.

¹² Prema tom nacrtu, izrađenom i za gradnju odobrenom u svibnju 1866., moglo bi se zaključiti da je novi atelje bio podignut najranije krajem 1866. ili pak tijekom 1867. godine. Nacrt je sačuvan u Državnom arhivu u Zagrebu (DAZG) u izvorniku i više kopija: HR-DAZG-1122. Zbirka građevne dokumentacije, Ilica 34, 1531.1. Plan Skizze zur Erbauung eines fotografischen Ateliers im Garten des Hauses N. 747, untere Ilica in Agram.

¹³ Ivan Standl, *Jurjaves*. Zagreb, 1867. Više o sadržaju i opremi albuma u: Hrvoje Gržina, "Album fotografija Jurjaves Ivana Standla, posvećen nadbiskupu Jurju Hauliku," *Tkalčić: Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije* 17 (2013): str. 555-568.

¹⁴ Ovalne slike pronađene su u dvije inačice: svijetli oval na tamnoj podlozi i tamni oval na svijetloj podlozi. Usp. Grčević, *Fotografija*, str. 67.

¹⁵ Primjerak letka s pozivom na pretplatu sačuvan je uz prvi svezak *Fotografičnih slika* u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu. Ivan Ad. Standl, *Fotografične slike iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke, Svezak I*. (Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta u Zagrebu, 1869.).

– kako sam fotograf kaže – iz »domoljubno-literarnih krugovih«, po svoj prilici krugu intelektualaca okupljenih oko Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, tadašnjeg predsjednika i tajnika Društva za jugoslavensku povjesnicu i starine, te konzervatora građevnih spomenika za Hrvatsku i Slavoniju, koji je autor većeg dijela teksta što prate Standlove fotografije.¹⁶ Osim putem pretplate, Standl je sredstva za taj projekt pokušao početkom 1869. namaknuti i od Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, pozivajući se na članove spomenute institucije koji su mu obećali tekstovima popratiti fotografije te obećavajući pokloniti po jedan primjerak svake fotografije za muzejsku zbirku (Prilog 2).¹⁷ Međutim, već sljedeći dan na sjednici Historičko-filološkog razreda Akademije njegova je molba odbijena – u potpisu stoje Franjo Rački i Đuro Daničić – uz obrazloženje da »akademija nemajući još ni razreda za umjetnosti niti novca umjetnostim namijenjena, za sada još ne može ništa činiti za umjetnosti«.¹⁸

Akademijina odbijenica Standla nije pokolebala, pa je svih dvanaest svezaka prve knjige *Fotografskih slika* ipak objavljeno, iako ponešto prorijeđenim ritmom i uz određena kašnjenja, zaključno s kolovozom 1870. godine,¹⁹ a list *Vijenac* njihovo je objavljivanje popratio u četiri kraća teksta.²⁰ Snimke su objavljene i u formi knjige, koja je doživjela više izdanja, no taj je ambiciozni projekt unatoč tomu ostao nedovršen, po svoj prilici zbog nedostatne financijske potpore koja je trebala omogućiti nastavak snimanja u Dalmaciji i Slavoniji.²¹ Ipak, ostalo je sačuvano više primjeraka različitih izdanja te vrijedne knjige, kao i dio izvornih kolodijskih negativa na staklenim pločama.²²

Osim snimanja motiva za *Fotografske slike*, Standl je tijekom 1869. godine ostvario još tri zapažena rezultata. Najprije je tako njegovu veličanstvu Franji Josipu I. za vrijeme posjeta Zagrebu u ožujku uručio album *Spomen na Zagreb* s 18 fotografija gradskih motiva i posebnom posvetom,²³ za koji ga je vladar nešto ka-

¹⁶ Više o samom projektu snimanja i izdavanja *Fotografskih slika* u: Hrvoje Gržina, "Analiza sadržaja fotografija u sačuvanim primjercima prve hrvatske fotomonografije 'Fotografske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije,'" *Arhivski vjesnik* 56 (2013): str. 125-128. Važnu je Kukuljevićevu ulogu u tom projektu tek dva desetljeća kasnije, pišući o njegovu životu i djelu, potvrdio Tadija Smičiklas ističući kako »nije bez njegove pobude započeo fotograf Ivan Standl: fotografske slike iz Hrvatske, Slavonije i Dalmacije« te zaključujući da je »glavni radnik pri ovom djelu Kukuljević«. Tadija Smičiklas, "Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga," *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 110 (1892): str. 192.

¹⁷ HR-AHAZU-2. JAZU, Zapisnici, dopis Ivana Standla od 4. siječnja 1869. umetnut kao prilog Zapisniku sjednice historičko-filološkoga razreda 5. siječnja 1869. (kut. 21).

¹⁸ HR-AHAZU-2. JAZU, Zapisnici, Sjednica Historičko-filološkoga razreda 5. siječnja 1869., toč. 5. (kut. 21).

¹⁹ Gržina, "Analiza," str. 127.

²⁰ Sitnice, *Vijenac*, br. 22 (19. 6. 1869.): str. 398–399, Sitnice, *Vijenac*, br. 42 (6. 11. 1869.): str. 735; Fotografske slike, *Vijenac*, br. 11 (12. 3. 1870.): str. 176; Listak, *Vijenac*, br. 35 (27. 8. 1870.): str. 560.

²¹ Usp. Grčević, *Fotografija*, str. 78.

²² Gržina, "Analiza," str. 126-128.

²³ Album fotografskih snimakah zagrebačkih za Nj. Veličanstvo, NN 61/1869.

snije odlikovao "najvišim priznanjem" (njem. *allerhöchste anerkennung*), a zatim se – tijekom ljeta i snimanja motiva za *Fotografijske slike* – ponovno zaputio na otok Krk još jednom snimiti Baščansku ploču.²⁴ Taj put za snimanje je dobio pisanu preporuku od samog Račkoga (Prilog 3),²⁵ pa je tako ploču snimio izvan crkve pri puno boljem osvjetljenju i dobio rezultat kojim je naručitelj bio u potpunosti zadovoljan.²⁶ Tu je fotografiju Rački šest godina kasnije kao prilog objavio u svojem radu o Baščanskoj ploči, te je ona nakon toga dugo vremena bila korištena kao osnovni izvor za proučavanje teksta na tom spomeniku.²⁷ Što mu nije pošlo za rukom početkom godine, Standlu se dijelom ostvarilo krajem 1869., kada mu je Akademija za uspješno fotografranje ploče najprije dodijelila 25 forinta,²⁸ a godinu dana kasnije još 50 forinta za 12 primjeraka fotografije i ekskluzivna prava do iduće godine.²⁹ Time je Standl okončao priču o snimanju tog spomenika gotovo istodobno s dovršetkom snimanja *Fotografijskih slika*, koje je također privedeno kraju 1870. godine izlaskom iz tiska prvog izdanja.

Godine 1872. Standl je osvojio nagradu na moskovskoj *Politehničkoj izložbi* (rus. *Politehničeskaja vystavka*), čiju je medalju također otiskivao na poleđini fotografija zajedno s medaljom šest godina ranije osvojenom na zagrebačkoj izložbi. Iduće godine priredio je drugo izdanje *Fotografijskih slika*, od kojih je jedan primjerak poslao u London na *Godišnju međunarodnu izložbu* (eng. *Annual International Exhibition*) i za njega je osvojio nagradu.³⁰ Otisak medalje, naravno, pridružio je ostalima na poleđinama fotografija, zajedno s novostečenim naslovom »fotograf Jugoslavenske akademije«. Za tu je titulu Standl Akademiji uputio molbu 14. veljače 1874. godine (Prilog 4),³¹ na što mu je pozitivno odgovoreno nepuna dva tjedna kasnije (Prilog 5).³²

²⁴ Sitnice, Vienac, br. 42 (6. 11. 1869), str. 735. Usp. Smokvina, "Ivan Standl," str. 156-157.

²⁵ HR-AHAZU-2. JAZU, spis br. 156 od 1. kolovoza 1869. Akademija obavještava I. Dorčića o dolasku I. Standla (kut. 21).

²⁶ Smokvina, "Ivan Standl," str. 157. I ta je fotografija danas pohranjena u Arhivu HAZU: HR-AHAZU-102. Zbirka fotografija, F/III-59. Usp. HR-AHAZU-2. JAZU, spis br. 151 od 17. listopada 1870., Akademija velečastnomu g. Petru Dorčiću, župniku u Baški (kut. 21).

²⁷ Usp. Franjo Rački, "Staro-hrvatski glagolski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku," *Starine* 7 (1875): str. 130-163; Smokvina, "Ivan Standl," str. 160.

²⁸ HR-AHAZU-2. JAZU, Zapisnici, Sjednica filologičko-historičkoga razreda 25. studenoga 1869., toč. 6. (kut. 21).

²⁹ HR-AHAZU-2. JAZU, Zapisnici, Sjednica filologičko-historičkoga razreda 13. listopada 1870., toč. 9. (kut. 21).

Usp. HR-AHAZU-2. JAZU, dopis br. 150 od 13. listopada 1870., upućen fotografu Štandlu (kut. 21).

³⁰ Taj se primjerak danas čuva u Muzeju grada Zagreba: MGZ 4856. Više o primjerku knjige i londonskoj izložbi u: Gržina, "Analiza," str. 133-136.

³¹ HR-AHAZU-2. JAZU, spis br. 33 od 14. veljače 1874. Ivan Standl moli da mu se podijeli naslov "svietlopisca jugoslavenske akademije" (kut. 23).

³² HR-AHAZU-2. JAZU, spis br. 38 od 27. veljače 1874. P. n. blagorodnomu gospodinu Ivanu Standlu, fotografu (kut. 23). Usp. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, "Izvođi iz zapisnika," *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 28 (1874): str. 192.

Uz spomenute aktivnosti, Standl je čitavo vrijeme fotografirao građanstvo u svojem ateljeu, pa je tako iz tog razdoblja ostalo sačuvano dosta portretnih fotografija, a sve češće javljaju se i snimke nastale izvan ateljea, koje je građanstvu nudio svedene na popularni format posjetnice. Više je takvih snimaka Zagreba objedinjeno u malom fotoalbumu pod naslovom *Uspomena na I. obću hrvatsku učiteljsku skupštinu u Zagrebu 1871*, uz koji stoji fotografova napomena da »fotografiah Zagreba i njegove okolice ima vazda gotovih i mogu se dobiti uz priličnu cieniu«. ³³ Isti je album sačuvan i pod naslovom *Uspomen na Zagreb*. ³⁴ Osim formata posjetnice, sredinom 1870-ih je godina Standl počeo izrađivati i fotografije kabinet formata koje je puno više koristio u nadolazećem razdoblju. Otprilike u to vrijeme započela je i njegova suradnja sa sudom, za koji je počeo raditi kao sudski fotograf snimajući različite predmete i dokaze, ³⁵ a ostala je zabilježena i namjera da se Standla uputi u Dalmaciju kako bi fotografirao primjerke srednjovjekovne umjetnosti, no nije poznato je li se ta ideja ostvarila niti jesu li sačuvane snimke koje bi to potvrdile. ³⁶

3. Zlatno razdoblje – nizanje nagrada i širenje fotografske djelatnosti

Sredinom 1870-ih Standl je iznova promijenio adresu ateljea te je prešao iz Ilice u Mesničku ulicu br. 9, gdje je ostao raditi do kraja života. ³⁷ U to vrijeme nešto je intenzivnije fotografirao na Kaptolu, pa je tako nastala i snimka stare kaptolske vijećnice prije njezina rušenja 1876. godine, ³⁸ a od snimaka se zagrebačke prvostolnice pak ističe nekoliko pogleda s jugoistoka te osobito snimka Vinkoviće-va portala. ³⁹ Godine 1879. Standl je izlagao te bio nagrađen na dvije međunarodne izložbe – na *Trgovačkoj i industrijskoj* (njem. *Gewerbe-und-Industrie Ausstellung*) u Teplicama (njem. *Teplitz*) te *Narodnoj industrijskoj izložbi* u Stolnom Biogradu (mađ. *Székesfehérvár*). Medalje osvojene na tim izložbama uskoro su, zajedno s adresom ateljea u Mesničkoj ulici, otisnute i na poledinama dekorativnih kartona Standlovih fotografija i taj se je dizajn zadržao sve do početka osamdesetih godina i novih priznanja.

³³ Grčević, *Fotografija*, str. 228, bilj. 182.

³⁴ Muzej za umjetnost i obrt, Zbirka starije fotografije, MUO 16893 (Ivan Standl, Uspomen na Zagreb, Zagreb, 1871).

³⁵ Iz sudnice, *Obzor* 1, br. 120 (22. prosinca 1871): str. 3.

³⁶ Ferdo Šišić, *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga prva* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1928), str. 244.

³⁷ Grčević, *Fotografija*, str. 66.

³⁸ Gjuro Szabo tako piše da »fotografu Standlu [...] imamo da zahvalimo, da nam je njena slika ostala sačuvana, pa ju je kasnija umjetnost u svojim djelima obnovila«. Gjuro Szabo, "Knjiga o starom Zagrebu," *Narodna starina* 9, br. 23 (1930): str. 342.

³⁹ Nekoliko je primjeraka te fotografije sačuvano je u Muzeju grada Zagreba i datirano u 1878. godinu.

Kada je pri kraju sedamdesetih godina – točnije 9. studenoga 1880. – Zagreb zadesio veliki potres, Standl je bio jedan od najaktivnijih fotografa koji je svojom kamerom zabilježio tragične posljedice te prirodne nepogode. Među brojnim je zahvaćenim objektima ozbiljna oštećenja pretrpio i njegov fotografski atelje, zbog čega je kratkotrajno ostao bez izvora prihoda.⁴⁰ Unatoč tomu, upravo je od Standla kao Akademijina fotografa Matematičko-prirodoslovni razred naručio snimanje objekata oštećenih u potresu, za što mu je Akademija osigurala financijsku potporu Ministarstva za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade u iznosu od 250 forinta, a Standl se obvezao izraditi četiri fotoalbuma za odabrane javne institucije, i to po primjerak za Akademiju, Kraljevsku zemaljsku vladu, Arhiv grada Zagreba i Sveučilišnu knjižnicu (Prilog 6).⁴¹ Tako su nastale *Slike zagrebačkoga potresa od 9. studenoga 1880.*, album s tridesetak fotografija dovršen do sredine 1881. godine.⁴² Sačuvani su primjerci danas pohranjeni u više različitih zagrebačkih institucija, a na Internetu je za prodaju dostupno i njemačko izdanje (*Das Erdbeben in Agram am 9. November 1880.*) s 25 fotografija.⁴³ Osim tih albuma, Standlove su snimke potresom oštećenih objekata bile dostupne i u slobodnoj prodaji te je za njih vladao određeni interes među građanima,⁴⁴ a moguće ih je pronaći i kao dio velikog albuma *Slike zagrebačkoga potresa od 9. studenoga 1880.*, u koji su osim Standlovih uvezane i fotografije zagrebačkih fotografa Hermana Fickerta, Gjura Varge i Otta Dascha.⁴⁵

Posebno je priznanje za svoj rad na snimanju objekata oštećenih u potresu te za visoku kvalitetu izvedbe fotografija i albuma Standl dobio u listopadu 1881. godine kada ga je Franjo Josip I. odlikovao zlatnom kolajnom za znanost i umjet-

⁴⁰ »Rečeni fotograf [...] u obće nejma u postojećih okolnostih nikakove zaslužbe a iz druge strane mu je radionica /Atteliere/ njegov mal da ne sasvim porušen i njegova chemicalia sa inimi posudami znamenito oštećena.« HR-AHAZU-2. JAZU, dopis trećega razreda upravi Akademije od 18. prosinca 1880. (kut. 27). Usp. Dragan Damjanović, "Photo Albums of the 1880 Zagreb Earthquake," u *VisibileInvisibile. Percepire la città tra descrizioni e omissioni. VI. Città immaginate: sguardi sulla città contemporanea*, ur. Salvatore Adorno, Giovanni Cristina i Arianna Rotondo (Catania: Scrimm Edizioni, 2014), str. 1836.

⁴¹ HR-AHAZU-2. JAZU, dopis br. 254 od 20. prosinca 1880. Visokomu kr. Vladinomu odjelu za bogoštovlje i nastavu (kut. 27). Usp. Damjanović, "Photo Albums," str. 1836.

⁴² »Predao je fotograf Standl četiri eksemplara fotografijskih snimaka o zagrebačkom potresu.« HR-AHAZU-2. JAZU, dopis br. 21 od 30. srpnja 1881. Visokomu kr. vladinomu odjelu za bogoštovlje i nastavu (kut. 27).

⁴³ Ivan Standl, "Photo Album of the 1888 Earthquake in Zagreb," u *Földvári Books*, pristupljeno 2. ožujka 2018., <https://www.foldvaribooks.com/pages/books/1080/ivan-standl/>.

⁴⁴ Usp. Erdbeben, *Agramer Zeitung* 55, br. 283 (9. prosinca 1880): str. 2; Erdbeben-Photographien-Album, *Agramer Zeitung* 56, br. 253 (5. studenoga 1881): str. 3.

⁴⁵ Taj se album čuva u Muzeju grada Zagreba. U njemu je, od ukupno 74 fotografije, Standlovih prvih trideset snimaka (Muzej grada Zagreba, Zbirka fotografija, fotografskog pribora i razglednica, *Slike zagrebačkoga potresa od 9. studenoga 1880.*, MGZ 4854). Usp. Damjanović, "Photo Albums," str. 1839-1840.

nost (lat. *literis et artibus*).⁴⁶ Otprilike u isto vrijeme osvojio je i veliku srebrnu kolajnu na *Trgovačkoj i poljoprivrednoj izložbi* (njem. *Gewerbe und Landwirtschaftliche Ausstellung*) u Chebu (njem. *Eger*),⁴⁷ a već iduće 1882. godine i srebrnu kolajnu na velikoj *Austrougarskoj industrijsko-poljoprivrednoj izložbi* u Trstu (tal. *Esposizione industriale agricola austro-ungarica*).⁴⁸ I te su medalje, zajedno s ranije osvojenima, otisnute na poledinama novih dekorativnih kartona.

Osamdesetih se godina 19. stoljeća Standlova djelatnost širila na različite vrste primijenjene fotografije, pa tako njegovim snimkama biva opremljeno sve više znanstvenih naslova. Tako je 6 fotografija zagrebačkog potresa iskoristio Josip Torbar u knjizi *Izješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880.*,⁴⁹ snimke listova i plodova različitih vrsta hrastova Ljudevit Vukotinović u dvojezičnom djelu *Podobe hrvatskih hrastovah okoline zagrebačke* iz 1883. godine,⁵⁰ a fotografije fosilnih ostataka riba kao ilustracije je koristio i Dragutin Gorjanović-Kramberger.⁵¹ Nešto kasnije snimio je Standl i različite predmete iz Riznice zagrebačke katedrale – od tih su snimaka ostali sačuvani i izvorni negativi na staklenim pločama te nekoliko otisaka u pozitivu – kao i ekspanate Arheološkog odjela narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu.⁵²

Godine 1884. Standlovo ime nalazimo uvršteno u zagrebački porotnički imenik za 1884.,⁵³ a nešto kasnije i kao člana povjerenstva za zaštitu književnog i umjetničkog vlasništva koje je Kraljevska zemaljska vlada oformila u listopadu iste godine.⁵⁴ Godinu dana kasnije zabilježen je na popisu izlagača na *Zemaljskoj izložbi* (mađ. *Országos Általános Kiállítás*) u Budimpešti, gdje je izložio »fotografske

⁴⁶ Usp. Domaće viesti: Odlikovanje, *Pozor* 1, br. 23 (12. listopada 1881): str. 3; Auszeichnung, *Agramer Zeitung* 56, br. 234 (13. listopada 1881): str. 1.

⁴⁷ Domaće viesti: Odlikovanje, *Pozor* 1, br. 23 (12. listopada 1881): str. 3.

⁴⁸ Dielenje tršćanskih kolajnah, NN 161/1883.

⁴⁹ Josip Torbar, *Izješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880.* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1882).

⁵⁰ Ljudevit Vukotinović, *Formae quercuum croaticarum in ditone zagradiensi provenientes* (Zagreb: Akademika knjižara L. Hartmana, 1883). Usp. Književnost, NN 174/1883. U tom su izdanju Standlove fotografije umnožene kao litografije u bečkoj tiskari Josepha Löwyja.

⁵¹ Dragutin Gorjanović-Kramberger, "Palaeoichtyološki prilozi," *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 72 (1885): str. 10-65. Standlova fotografija umetnuta je kao prilog na kraju knjige. Usp. Književnost i umjetnost, NN 62/1885.

⁵² Više o snimkama predmeta iz Riznice katedrale u: Sanja Grković, *Fotografija u službi zaštite kulturne baštine* (Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2007), str. 16; Ministarstvo kulture, "Standl, Ivan," u *Zbirka fotografske dokumentacije Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture*, pristupljeno 2. ožujka 2018., <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/Pretraga?AUTOR=%7C3%7C85>. Od arheoloških objekata sačuvane su fotografije Silena i Viktorije pronađene u Sisku (Arhiv Arheološkoga muzeja u Zagrebu, AAMZ 73).

⁵³ Porotnički imenik u gradu Zagrebu, NN 102/1884.

⁵⁴ Domaće i različite viesti: Povjerenstvo, *Svetlo* br. 20 (8. ožujka 1885): str. 4.

portrete, snimke okolica, heliogravursko i fotolitografske radnje⁵⁵ te za njih osvojio posljednju od brojnih nagrada zabilježenih na poleđinama fotografija. Kod luksuznije opremljenih snimaka velikog formata oznaku Standlova autorstva sve više predstavlja slijepi žig »J. Standl Fotograf« utisnut u dekorativne kartone ispod fotografija, a oznake autorskih prava »pomnoženje pridržano / vervielfältigung vorbehalten« na poleđinama ili ispod slike postaju standardni dio opreme snimaka.

Osim višekratnog fotografiranja zagrebačke prvostolnice, Standl je neko vrijeme bio ozbiljan kandidat i za posao fotografiranja đakovačke katedrale. Tako je Franjo Rački još 1882. godine za taj zahtjevni zadatak Strossmayeru preporučivao usluge svojeg provjerenog suradnika, ističući kako je Standl »mnogo vještiji fotograf« od Osječanina Gjüre Knittela, koji je među prvima taj objekt fotografski snimio.⁵⁶ Strossmayer je tu preporuku prihvatio,⁵⁷ no na intervenciju Isidora Kršnjavoga čitava je stvar nekoliko godina stavljena na čekanje.⁵⁸ Tako tek početkom 1888. godine Strossmayer je ponovno zamolio Račkoga za posredovanje kod Standla, izrazivši spremnost da ga angažira za fotografiranje katedrale.⁵⁹ Standl je taj veliki posao objeručke prihvatio,⁶⁰ a o njemu su izvijestile i novine i časopisi najavljujući izdavanje albuma »svih slika koje se nalaze u đakovačkoj crkvi kao i slike same crkve snimljene s raznih stranah«.⁶¹ Iako je u tiskovinama bilo objavljeno kako je Standl već otputovao u Đakovo, do realizacije tog projekta nikada nije došlo. Nakon što je Standl preko Račkoga od Strossmayera zatražio predujam od 200 forinta za fotografije manjega, odnosno 300 forinta za one većeg formata, za koje je čak bio spreman izraditi veću kameru,⁶² biskup je od svega odustao navodeći kako ga Standl samo želi iskoristiti.⁶³ Tako je za Standla taj unosni posao propao, a odradio ga je krajem 1880-ih karlovački fotograf Hinko Krapek.⁶⁴

Tijekom druge polovice osamdesetih započela je i Standlova suradnja s Društvom umjetnosti, pa tako iz arhivskoga gradiva doznajemo da je 1887. godine

⁵⁵ Zagrebački izložitelji na zemaljskoj izložbi u Budimpešti, NN 102/1885.

⁵⁶ Ferdo Šišić, *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga treća* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1930), str. 44.

⁵⁷ »Ako taj fotograf može doći, nek dođe. Ja bi i onako nekoj gospodi htio poslati albume sa snimkama, a ne mogu, dok si tih snimaka ne nabavim.« Šišić, *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga treća*, str. 45.

⁵⁸ Dragan Damjanović, "Fotografi đakovačke katedrale," *Zbornik Muzeja Đakovštine* 8 (2007): str. 7-20.

⁵⁹ »Ako bi mogao doći ovamo Standl da neke stvari snimi, dobro bi bilo.« Šišić, *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga treća*, str. 355.

⁶⁰ Šišić, *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga treća*, str. 358.

⁶¹ Slike iz đakovačke crkve, NN 84/1888; Slike iz đakovačke crkve, *Katolički list* br. 16 (19. travnja 1888): str. 132.

⁶² Šišić, *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga treća*, str. 366.

⁶³ Šišić, *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga treća*, str. 367. Usp. Damjanović, "Fotografi đakovačke katedrale," str. 14-15.

⁶⁴ Damjanović, "Fotografi đakovačke katedrale," str. 15-17.

za potrebe Društva snimio 6 fotografija za koje mu je plaćeno 50 forinta.⁶⁵ Iduće godine za potrebe ilustriranja Glasnika društva za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu snimio je Fra Angelicovu (Fra Giovanni da Fiesole) sliku *Stigmatizacija svetoga Franje Asiškoga i smrt svetoga Petra Mučenika* iz Strossmayerove galerije starih majstora i Društvu je isporučio »Photografiju slike Fiesole u 300 komada«.⁶⁶ Suradnja se po istom obrascu trebala nastaviti i tijekom 1889. godine, pa je Standl fotografirao još jednu od slika iz Strossmayerove galerije, najvjerojatnije *Krist i donator* pripisanu Lovru Dobričeviću. Inicijativa za to snimanje po svemu je sudeći potekla od tajnika Društva, Ivana Bojničića, kojemu je slika bila zanimljiva zbog prikaza bosanskog kralja Stjepana Tomaševića i rodoslovlja obitelji Ohmučević na njezinoj poledini, a planirao ju je objaviti u narednom svesku *Glasnika*, koji, nažalost, nikada nije tiskan, pa je tako izostala i veća narudžba Standlovih fotografija.⁶⁷ Ti su dobro obavljeni poslovi tako postali zalag buduće uspješne suradnje i tijekom narednog desetljeća.

O Standlovoj je fotografskoj djelatnosti tijekom 1880-ih ostala zabilježena i jedna tragikomična crtica iz usmene predaje, koju ovdje navodimo radi što potpunijeg uvida u njegov život i rad, ali i kao ilustraciju šarolikosti poslova koje je kao fotograf obavljao. Tako je u listu *Hrvatski planinar* (Prilog 7) ostala zabilježena vijest o misi nakon posvete željezne piramide na Sljemenu 9. srpnja 1889. godine, tijekom koje je Standl trebao snimiti spomen-fotografiju, no dogodila se neočekivana nezgoda, pa tako planirana fotografija nikad nije snimljena. Standl je naime, netom prije fotografiranja, uplašen pucnjem iz mužara, pao i pritom razbio kameru i ploče pripremljene za snimanje.⁶⁸

4. Zadnje desetljeće – potpuna fotografska afirmacija

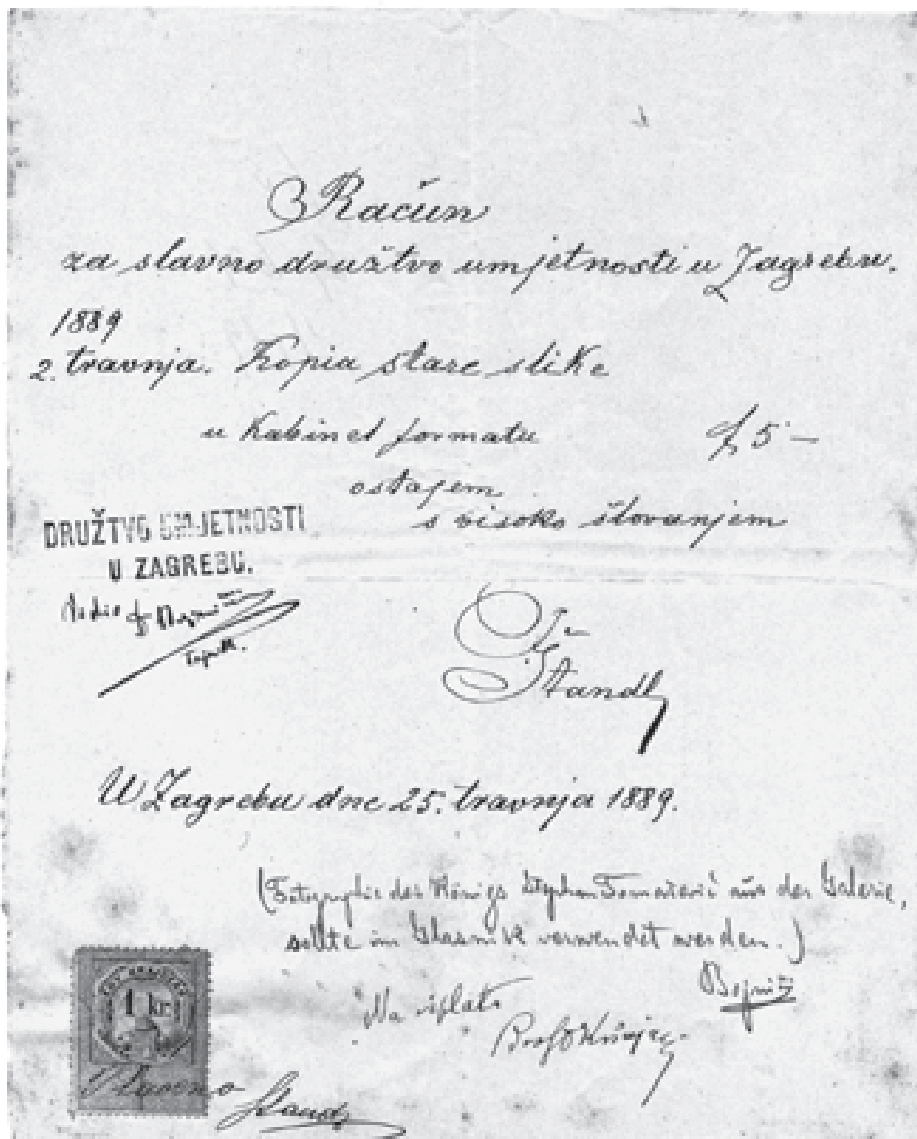
Krajem osamdesetih i tijekom devedesetih godina intenzivirao se i već ranije započet Standlov posao fotografiranja za potrebe suda, o čemu je pisano u nekoliko novinskih izvještaja. Tako je 1890. godine – specifičnim i danas potpuno neprihvatljivim vokabularom – ostalo zabilježen Standlov posao skupnog i pojedini-

⁶⁵ HR-HDA-1979. HDLU, 1.2.3. Odjel za amatersku fotografiju, Korespondencija, namira od 30. travnja 1887.

⁶⁶ HR-HDA-1979. HDLU, 1.9.2.7. Računi i razne potvrde, račun od 20. lipnja 1888. Po jedan je primjerak fotografije umetnut na kraju trećega sveska *Glasnika* uz napomenu: »Slika Fiesole u Štrossmayerovoj galeriji. Fotografija I. Standla.« *Glasnik društva za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu* 3 (1888). Ovom prilikom veliku zahvalnost izražavam kolegicama Indiri Šamec Flaschar iz Strossmayerove galerije starih majstora HAZU za nesebičnu pomoć pri pregledu gradiva pohranjenoga u više Akademijinih ustrojbenih jedinica i Marijani Jukić iz HDA za pomoć i savjete kod pregledavanja gradiva iz fonda Hrvatsko društvo likovnih umjetnika.

⁶⁷ Na Standlov račun s tekstem »Kopia stare slike u Kabinet formatu, fr. 5« Bojničić je rukom dopisao tekst na njemačkom koji precizno definira umjetninu i namjenu obavljenog fotografiranja: »Photographie des Königs Stephan Tomašević aus der Galerie, sollte im Glasnik verwendet werden.« HR-HDA-1979. HDLU, 1.9.2.7. Računi i razne potvrde, račun od 2. travnja 1889.

⁶⁸ Proslava na piramidi, *Hrvatski planinar* 20, br. 8, 9 i 10 (1924): str. 173.

Standlov račun Društvu umjetnosti za fotografiranje „stare slike“, na koji je Ivan Bojničić dopisao bilješku na njemačkome koja umjetninu precizno identificira kao sliku Krist i donator Lovre Dobričevića. HR-HDA-1979.1.9.2.7.

načnog fotografiranja 45 Roma uhićenih i osumnjičenih za seriju krađa u Zagrebu, pri čemu je osobito istaknuta njegova druga službena titula – ona sudskog fotografa.⁶⁹ Nedugo nakon tog slučaja, Standlove je usluge sud u grafološke svrhe koristio i tijekom ostavinske rasprave preminulog patrijarha Georgija Angjelića.⁷⁰

Godine 1891. u Zagrebu je od 15. kolovoza do 15. listopada održana *Jubilarna gospodarsko-šumarska izložba*, priređena povodom pedesete obljetnice Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva.⁷¹ Standl je kamerom zabilježio brojne objekte podignute za izložbu te na njoj izložene proizvode, a snimke su ubrzo javnosti bile dostupne u formi fotoalbuma s dvadesetak odabranih fotografija, kao i zasebno u formatima posjetnice i kabinet-formatu. Kako je u javnosti vladao velik interes za tu izložbu, Standlove su fotografije tijekom njezina trajanja često reproducirane u novinama, a naručivane su i za ilustraciju tekstova čak i izvan Hrvatske.⁷² Tako su, razumljivo, činile i najveći dio ilustrativnog materijala od 22 slike u publikaciji o izložbi koju je 1892. godine priredio Janko Ibler.⁷³ Iste su godine reprodukcije Standlovih fotografija – zajedno sa snimkama Eduarda (Slavoljuba) Kastiane i Lea pl. Vettera – korištene i u vodiču po glavnom hrvatskom gradu Adolfa Hudovskoga naslovljenom *Zagreb i okolica*.⁷⁴

Tijekom prve polovice 1890-ih nastala je i nova serija fotografija Zagreba, koja se obilato reproducira još i danas, a uključuje snimke mnoštva novopodignutih objekata, kao što su glavni kolodvor, kazalište, zgrada gimnazije (današnji muzej Mimara), zatim katedrala tijekom restauracije te više novih snimaka parka Maksimir. Neke od njih objedinjene su u fotoalbumima naslovljenima *Zagreb ili Zagreb 1895*,⁷⁵ a snimke su – kao i one ranijeg datuma – bile dostupne i pojedinačno. Osim spomenutih fotografija nastalih izvan ateljea, Standl i dalje redovno izrađuje fotografske portrete u formatu posjetnice i kabinet-formatu, a sačuvano je i više fotografija različitih dokumenata, muzejskih eksponata i umjetnina. Tako je 1891. godine snimio zagrebačku mumiju u postavu Narodnog muzeja, a zatim više starih

⁶⁹ »Pa kad je još akademijski i sudbeni fotograf Štandl učinio svoje, snimivši sve skupa i svakog pojedinca za vječitu uspomenu kriminalnih analah, onda je društvo preseljeno iz redarstvenoga zatvora u uzište kr. sudbenoga stola u Zagrebu.« Vidi: Cigani pred sudom, NN 168/1890.

⁷⁰ »Fotografije svih inkriminiranih podpisah dali su si gg. vještaci fotografski snimiti po g. Standlu.« Ostavina pok. patrijarha G. Angjelića, NN 42/1891.

⁷¹ Janko Ibler, *Gospodarsko-šumarska jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva u Zagrebu godine 1891*. (Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina, 1892), str. 1.

⁷² »Vlastnik ilustriranog češkog žurnala 'Svjetozor', gosp. Šimáček doći će na izložbu, da sabere ovdje materijala za svoj list, koji je već počeo obielodanjivati pavillone i kioske naše izložbe po fotografijah gosp. Ivana Standla.« Strani gosti na izložbi, NN 210/1891.

⁷³ Ibler, *Gospodarsko-šumarska jubilarna izložba*, str. 39, 47, 55, 65, 107, 113, 117, 177, 181 i 239.

⁷⁴ »Slike pravljene po fotografijah Ed. Kastiana, J. Standla i L. A. Vettera«. Adolf Hudovski, *Zagreb i okolica: Kažiput za urođenike i strance* (Zagreb: Tisak dioničke tiskare, 1892).

⁷⁵ Oba albuma pohranjena su u Muzeju grada Zagreba (MGZ 4845 i MGZ 5055).

rukopisa pisanih različitim pismima.⁷⁶ Godine 1894. kao studije za sliku Ivana Tišova fotografirao je plašteve u prvostolnoj crkvi,⁷⁷ a nešto kasnije izradio je i fotografske reprodukcije slika Vlaha Bukovca.⁷⁸

Svojevrsna kruna Standlova fotografskog rada u smiraj njegova života bila je podučavanje vještini fotografiranja zagrebačkih članova Kluba fotoamatera, organiziranog pri Društvu umjetnosti, te iznajmljivanje ateljea njihovim članovima.⁷⁹ U fondu koji okuplja gradivo spomenutog društva ostalo je tako više namira za najamninu Standlova ateljea, prema kojima mu je Društvo tijekom 1894. i 1895. godine kvartalno isplaćivalo 60 forinta.⁸⁰ U jednoj od spomenutih namira za 1895. godinu spominje se i ime Marietta Quintavalle, za koju je Nada Grčević pretpostavila da je Standlu bila pomoćnica u ateljeu jer je za njega preuzela iznos od 60 forinta, no to iz sačuvanoga gradiva nije moguće potvrditi.⁸¹ Pred kraj života, 1896. godine, Standl je kao izlagač sudjelovao na velikoj *Milenijskoj izložbi* u Budimpešti. Njegovi su *fotogrami* bili izloženi u skupini I. *Umjetnost i vještine*, sekciji 3. *Fotografija* zajedno sa snimkama još sedmorice hrvatskih fotografa,⁸² no tada nikakvo priznanje ni nagradu po svemu sudeći nije osvojio. Sudjelovanje na toj izložbi najvjerojatnije je bio zadnji Standlov izlagački istup u višedesetljetnom fotografskom radu. Umro je u Zagrebu 30. kolovoza 1897. godine i pokopan je na groblju Mirogoj,⁸³ a vijest o smrti objavljena je i u nekim novinama (Prilog 8).⁸⁴ Atelje u Mesničkoj ulici još je neko vrijeme – do 1. kolovoza 1898. – vodila njegova supru-

⁷⁶ Snimka mumije u Arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu (AAMZ 73), fotografije rukopisa u Hrvatskom državnom arhivu (HR-HDA-1442. HDLU, 5.3-5.5).

⁷⁷ HR-HDA-1979. HDLU, 1.9.2.7. Računi i razne potvrde, namira od 20. ožujka 1894. Moguće je da su sačuvani Standlovi negativi na staklu, s detaljima plašta sv. Ladislava kralja, danas pohranjeni u Fototeci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture RH (MK UZKB-F, inv. br. 771 i 772), nastali upravo tom prilikom, no to tijekom ovog istraživanja nije bilo moguće potvrditi.

⁷⁸ Reprodukcijska Bukovčeva slika *Dubravka*, naslikane 1894., u Muzeju za umjetnost (MUO 17536-2).

⁷⁹ »Klubski atelier bio je najprije u kući g. Zigeunera, a onda je društvo uz pogodjenu odštetu rabilo atelier ovdješnjega fotografa Standla, kojim se i danas služi.« HR-HDA-1979. HDLU, 1.2.1. Glavne skupštine 1883.-1938., Skupština 1895., Izvješće o radu društva za 1893. i 1894., str. 6. Usp. *Izvješće Društva za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu: za godinu 1893. i 1894.* (Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina, 1895), str. 8.

⁸⁰ HR-HDA-1979. HDLU, 1.9.2.7. Računi i razne potvrde.

⁸¹ Grčević, *Fotografija*, str. 82. U spomenutoj namiri od 18. travnja 1895. stoji »60 for. a. vr. Primila za g. Štandla Marietta Quintavalle«, iz čega ni na koji način nije vidljivo jesu li njih dvoje bili u nekoj vrsti poslovnog odnosa (HR-HDA-1979. HDLU, 1.9.2.7. Računi i razne potvrde, Namira od 18. travnja 1895.). Osim toga, ime M. Quintavalle spominje se zasebno u devet namira na 5 forinta (vrsta usluge nije specificirana), izdanih između 1. ožujka i 2. prosinca 1895. godine, koje spomenuta preuzima i potpisuje sama za sebe, iz čega jasno proizlazi da je određeni posao za Klub amatera fotografa u isto vrijeme obavljala samostalno (HR-HDA-1979. HR-HDA-1979. HDLU, 1.2.3. Odjel za amatersku fotografiju, Korespondencija, Marietta Quintavalle).

⁸² *Kraljevine Hrvatska i Slavonija na tisućgodšnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske u Budimpešti 1896.* (Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina, 1896), str. 3.

⁸³ HR-HDA-1448. ZB MK, ZM-34/341, Zagreb, župa sv. Marko, MKU 1894.-1897., str. 395.

⁸⁴ † Ivan Standl, *Banovac* 36 (4. rujna 1897): str. 3.

ga, Klementina rođ. Diebl, nakon čega je definitivno prestao s radom.⁸⁵ Zadnji podatak koji smo uspjeli pronaći datiran je 14. rujna 1897. – nekoliko tjedana po fotografovoj smrti – a odnosi se na posao snimanja 4 fotografije koji je Standl neposredno pred smrt odradio za zagrebački Muzej za umjetnost i obrt.⁸⁶ Novac isplaćen za taj posao vjerojatno je primila tada već udovica Klementina Standl.

5. Zaključak

Pokuša li se nakon svega navedenog rekapitulirati Standlov dugogodišnji fotografski rad u Zagrebu i Hrvatskoj, prvo što upada u oči raznolikost je njegova opusa i širina interesa za različite vrste i žanrove fotografije. Tako se već zarana – za razliku od većine svojih suvremenika koji su snimali isključivo portrete – zaputio na terenska snimanja po glavnom gradu i diljem Trojedne Kraljevine snimajući baštinu, znamenitosti i prirodne ljepote, a usporedno s time izrađivao je i mnoštvo fotografskih portreta u ateljeu. Fotografije snimljene na terenu često je izdavao u većim cjelinama poput svezaka, fotoalbuma ili knjiga, pa je tako 1870. godine nastala i prva hrvatska fotomonografija *Fotografske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*. Tim, recimo to tako temeljnim fotografskim aktivnostima, uskoro je pridružio i brojne reproduksijske fotografije različitih predmeta, dokumenata i umjetnina koje je snimao za različite naručitelje, među kojima su se isticali Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti te nešto kasnije Društvo umjetnosti, a njegove su fotografije obilato korištene kao ilustrativni materijal u mnogim publikacijama domaćih i stranih izdavača. Predani rad na različitim fotografskim poslovima i kvaliteta njegovih snimaka osigurali su mu tako i titule fotografa Jugoslavenske akademije te sudskog fotografa. Za svoj je fotografski rad višestruko nagrađivan na brojnim domaćim i stranim izložbama, a dvaput ga je odlikovao i sam Franjo Josip I. Pred kraj života svoje je veliko znanje i iskustvo dijelio s članovima zagrebačkog Kluba amatera fotografa, kojima je tijekom 1894. i 1895. godine za fotografski rad bio na raspolaganju njegov atelje u Mesničkoj ulici.

Kroz više od tri desetljeća Standl je ostavio nebrojene tragove svoje raznolike fotografske djelatnosti, kao i iznimno vrijedne vizualne dokumente različitih aspekata hrvatskog društva iz druge polovice 19. stoljeća. Imajući to na umu te uzimajući u obzir sve ovdje navedeno, bez većeg ustručavanja možemo potvrditi riječi Gjüre Szabe, koji je Standla nazvao "nenadkriljenim zagrebačkim fotografom".⁸⁷ Osim za Zagreb, za koji je životom i radom bio vezan više od tride-

⁸⁵ Grčević, *Fotografija*, str. 66.

⁸⁶ HR-DAZG-135. Zemaljska obrtna škola, Račun o podignutoj paušalnoj svoti od 425 for. za potrebe i troškove muzeja za umjetnost i obrt u III. četverogodištu 1897. priložen dopisu br. 624 Zemaljskoj vladi od 29. rujna 1897 (kut. 23).

⁸⁷ Citat iz rukom pisane bilješke na predlistu primjerka knjige: Ivan Standl, *Fotografske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije: Knjiga I.* (Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta, 1873), koji se čuva u Muzeju grada Zagreba.

set godina, važnost je njegova djela odavno nadišla lokalne okvire i etablirala ga kao jedno od najvećih imena hrvatske fotografije 19. stoljeća.

Prilozi

Prilog 1. Tekst letka s pozivom na pretplatu za knjigu *Fotografične slike iz "Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke"*⁸⁸

Visokoštovanomu p. n. občinstvu.

Obodren željom u domoljubno-literarnih krugovih izraženom te tako nadajući se podpori visokoštovanih prijateljah domaće umjetnosti nakanio sam mjeseca Siečnja g. 1869 izdati artističko-književno djelo, koje će svakoga domoljuba u trojednoj kraljevini zanimati, pod naslovom:

Fotografične slike

iz

"Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke"

u 12 mjesečnih svezicah sa 2 liepe i točne slike fotografične, najme: Zagreba, Jurjevca, Cetina, Frankopanskoga grada Slunja, slapovah Slunjčice u Koranu, Pli-tvičkih jezerah, slapa Gačke kod Švice, pogleda sa Vratnika, podrtine Brinja i grada Ogulina, špilje ogulinske, Kleka, samostana gomirskoga, grada Tovunj, mosta to-vunjskoga, Trakoštjana, podrtine samoborske, grada staroga Krapine sa kratkimi shodnimi opisi na finom velim-papiru, u velikoj četvrtini; opise od p. n. gg. I. Kukuljevića, dra. Matkovića, I. T., Lj. Vukotinovića itd.

Ciena predbrojna bit će 2 for. a. vr. za jedan mjesečni svezak.

Budući da izdavanje ovoga zanimivoga i poučnoga djela, dotično nastavlje-nje njegovo visi ob učešću visokoštovanoga občinstva, to se najuljudnije usudjujem pozvati na što mnogobrojnije predbrojenje.

Predbraja se s obvezom na cieloljetni tečaj.

Svezak prvi leži na ugled u knjižarah gg. Fr. Suppana (Albrecht i Fiedler) Sv. Galca i u mojoj radionici, gdje se takodjer predbrojke primaju.

U Zagrebu, u Prosincu 1868.

Ivan Ad. Standl,

fotograf i posjednik srebrne kolajne prve dalm.-hrv.-slav. izložbe.

⁸⁸ Standl, *Fotografične slike*.

Prilog 2. Tekst dopisa Ivana Standla Jugoslavenskoj akademiji od 4. siječnja 1869.⁸⁹

Veleslavna Akademia Jugoslavenska!

Od više stranah obodren preduzeo sam si jednu sbirku fotografičnih slika predstavljajućih najliepše okolice u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji buduće godine izdati, kako to prilozu pokazuju. Sabiranje ovakovih slika, odnosno putovanje po raznih stranah zemlje stoji mnogo truda a i troškovah, jer upravo predmeti za fotografično poduzeće moje leže većom stanom u predjelih udaljenih i takovih, gdje čovjek osobito u takovu svrhu, mučno putuje.

Budući da su mi pojedina veleštovana gospoda članovi Akademički pomoć svoju obrekla, i sastavljanje opisah za slike obećala, to će djelo biti poučno istom tako, kao umjetno i uresno; – iz toga uzroka laskam si a i molim najučtivije Veleslavnu Akademiju, da mi za putovanja koja ću dojučega ljeta u tu svrhu preduzeti, dostoji novčanu pomoć od koje stotine forintih doznačiti, za koju blagodat ću ne samo biti zahvalan, nego ću Veleslavnoj Akademiji od svake slike jedan komad za sbirku Muzejalnu ustupiti.

Dočim ovu molbu predlažem ostajem sa počitanjem najdubljim
Sluga pokoran
Ivan Štandl

Prilog 3. Tekst dopisa Franje Račkoga u ime Akademije Petru Dorčiću⁹⁰

Ovdješnji svjetlopisac g. Ivan Štandl putuje po trojednoj kraljevini da snimi njezine krasnije okolice i starine. Ovom bi prilikom on rado snimili stari glagolski nadpis u crkvi Sv. Lucije u Baški. Pošto bi ovaj snimak podoban bio razsvjetliti onaj za sada u mnogomu nejasan natpis: čast je jugoslavenskoj akademiji umoliti vaše rodoljubje, da rečenomu gospodinu idete kod ovoga posla u svem na ruku.

U Zagrebu dne 1 kolovoza 1869.

Jugoslavenska akademija
Rački

Veleštovanomu gospodinu Ivanu Dorčiću, svećeniku, ili u njegovu odsuću mjestnomu župniku u Baški na otoku Krku.

⁸⁹ HR-AHAZU-2. JAZU, Zapisnici, dopis Ivana Standla od 4. siječnja 1869. umetnut kao prilog Zapisniku sjednice historičko-filologičkoga razreda 5. siječnja 1869. (kut. 21).

⁹⁰ HR-AHAZU-2. JAZU, spis br. 156 od 1. kolovoza 1869. (kut. 21).

Prilog 4. Tekst Standlove molbe da mu se dodijeli naslov Akademijina fotografa⁹¹

Slavno ravnateljstvo jugoslavenske akademije znanosti!

Pokorno podpisani imao je opetovano sreću, po nalogu slav. Akademije i kr. zemaljskog muzeja izvesti svjetlopisne radnje umjetnina i starina, - te sam i vlastitom ponukom izdao ne malim troškom znatnije gradine Hrvatske i Slavonije. Laskam si, da su moje radnje odgovorile umjetničkim zahtjevam te obodren javnom pohvalom osmieljujem se u interesu mojega umjetničkoga podhvata, slav. ravnateljstvo pokorno umoliti da mi se podieli naslov "Svjetlopisca jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti".

u Zagrebu dne 14 veljače 1874
Slavnoga ravnateljstva
pokorni sluga
Ivan Standl

Prilog 5. Akademijin odgovor Standlu kojim mu se podjeljuje naslov "svjetlopisac jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti"⁹²

Uzev u obzir vaše zasluge, koje ste si stekli snimajući svjetlopisom starinske listine, pečate i ine arheologičke predmete kano i gradine i druge ostanke davne prošlosti u našoj domovini rado pristaje ova akademija, da primite naslov "svjetlopisac jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti".

U Zagrebu iz skupne sjednice 27 veljače 1874.

P. n. blagorodnomu gospodinu Ivanu Standlu, fotografu

Ovdje

Prilog 6. Izvadak iz teksta Akademijina dopisa Vladinu odjelu za bogoštovlje i nastavu⁹³

Akademički fotograf Ivan Standl snimio je poznatom vještinom nekoliko oštećenih sgrada. Ali valjalo bi, da Standl rad taj nastavi izvan Zagreba, pa ga u to ime preporuča matematičko-prirodoslovni razred s tim dodatkom, da se za nj izhodi putni paušal od dvie stotine pedeset forinti uz obavezu, da sastavi sbirku svih znatnijih potresom oštećenih sgrada, od koje bi po jedan primjerak bezplatno ustupio visokoj kr. zemaljskoj vladi, našoj akademiji, sveučilištnoj knjižnici gradskomu arhivu zagrebačkomu [...].

⁹¹ HR-AHAZU-2. JAZU, spis br. 33 od 14. veljače 1874. (kut. 23).

⁹² HR-AHAZU-2. JAZU, spis br. 38 od 27. veljače 1874. (kut. 23).

⁹³ HR-AHAZU-2. JAZU, dopis br. 254 od 20. prosinca 1880. (kut. 27).

Prilog 7. Izvadak iz teksta o Standlovoj nezgodi pri fotografiranju objavljenoga u listu *Hrvatski planinar*⁹⁴

Pred novom piramidom bio je podignut oltar gdje je imao služiti svečanu službu Božju Josip Torbar. Mnoštvo odličnih gostiju skupilo se na Sljemenu da prisustvuje svečanom činu kod kojega je imala i i sudjelovati vojnička glazba hrvatskog domobranstva. Iz Zagreba bio je pozvan i tadanji poznati fotograf Standl, da snimi sam svečanosti čin. Bilo je dogovoreno, da će se snimka uzeti u času kad se bude misnik kod »Sanctus«-a okrenuo vjernicima. U blizini je stajao kup cjepanica i Standl se sa fotografskim aparatom popne gore da uzmogne bolje snimiti. Na »Sanctus« kad se misnik bio okrenuo i kad je trebalo snimati opali iznenada u blizini piramide mužar uslijed česa se Standl tako prestrašio da se zajedno s aparatom strovalio sa kupa cjepanica i razbio aparat s pločama. I tako evo nije bilo moguće dobiti fotografske snimke one rijetke slave!

Prilog 8. Obavijest o Standlovoj smrti u petrinjskim novinama *Banovac*⁹⁵

† Ivan Standl. 30. pr. mj. umro je u Zagrebu u 65. g. fotograf Ivan Standl, fotograf jugoslavenske znanosti i umjetnosti, posjednik velike zlatne kolajne za znanost i umjetnost. On je prvi počeo u Hrvatskoj i Slavoniji snimati razne predjele i objekte građevne i umjetničke, te si je time stekao trajnih zaslugah. Pokoj mu duši!

Arhivsko gradivo

Hrvatski državni arhiv

HR-HDA-1442. Zbirka fotografija Ivana Standla.

HR-HDA-1448. Zbirka mikrofilmova matičnih knjiga i popisa obitelji (ZB MK).

HR-HDA-1979. Hrvatsko društvo likovnih umjetnika (HDLU).

HR-HDA-2094. Zbirka Nada Grčević.

Državni arhiv u Zagrebu

HR-DAZG-135. Zemaljska obrtna škola.

HR-DAZG-1122. Zbirka građevne dokumentacije.

⁹⁴ Proslava na piramidi, *Hrvatski planinar* 20, br. 8, 9 i 10 (1924): str. 173.

⁹⁵ † Ivan Standl, *Banovac* 36 (4. rujna 1897): str. 3.

Arhiv Arheološkog muzeja u Zagrebu (AAMZ)

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

HR-AHAZU-2. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (JAZU).

HR-AHAZU-102. Zbirka fotografija.

Ministarstvo kulture RH

Fototeka Uprave za zaštitu kulturne baštine (MK UZKB-F).

Muzej grada Zagreba (MGZ)

Zbirka fotografija, fotografskog pribora i razglednica.

Muzej za umjetnost i obrt (MUO)

Zbirka starije fotografije.

Službena glasila i tisak

Agramer Zeitung (Zagreb), 1880-1881.

Banovac (Petrinja), 1897.

Domobran (Zagreb), 1865.

Hrvatski planinar (Zagreb), 1924.

Katolički list (Zagreb), 1888.

Narodne novine (Zagreb), 1864, 1883-1885, 1888, 1890-1891.

Obzor (Zagreb), 1871.

Pozor (Zagreb), 1881.

Vienac (Zagreb), 1869-1870.

Literatura

Album uspomenica na Prvu dalmatinsko-hrvatsko-slavonsku izložbu plodinah, tvorinah i umjetninah u Zagrebu god. 1864. [Zagreb]: Tiskano u Litografskom zavodu Dragutina Albrechta, [1864].

Damjanović, Dragan. "Fotografi đakovačke katedrale." *Zbornik Muzeja Đakovštine* 8 (2007): str. 7-20.

Damjanović, Dragan. "Photo Albums of the 1880 Zagreb Earthquake." U *VisibileInvisibile. Percepire la città tra descrizioni e omissioni. VI. Città immaginate: sguardi sulla città contemporanea*, ur. Salvatore Adorno, Giovanni Cristina i Arianna Rotondo, str. 1833-1845. Catania: Scrimm Edizioni, 2014.

Gorjanović-Kramberger, Dragutin. "Palaeoichthyološki prilozi." *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* br. 72 (1885): str. 10-65.

Grčević, Nada. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981.

Grković, Sanja. *Fotografija u službi zaštite kulturne baštine*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2007.

Gržina, Hrvoje. "Album fotografija Jurjaves Ivana Standla, posvećen nadbiskupu Jurju Hauliku." *Tkalčić: Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije* 17 (2013): str. 555-568.

Gržina, Hrvoje. "Analiza sadržaja fotografija u sačuvanim primjercima prve hrvatske fotomonografije 'Fotografske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije'." *Arhivski vjesnik* 56 (2013): str. 123-143.

Hudovski, Adolf. *Zagreb i okolica: Kažiput za urodjenike i strance*. Zagreb: Tisak dioničke tiskare, 1892.

Ibler, Janko, prir. *Gospodarsko-šumarska jubilarna izložba hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva u Zagrebu godine 1891*. Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina, 1892.

Izvuešće Društva za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu : za godinu 1893. i 1894. Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina, 1895.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. "Izvodi iz zapisnika." *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* br. 28 (1874): str. 191-205.

Kraljevine Hrvatska i Slavonija na tisućgodišnjoj zemaljskoj izložbi kraljevine Ugarske u Budimpešti 1896. Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina, 1896.

Ministarstvo kulture. "Standl, Ivan." U *Zbirka fotografske dokumentacije Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture*, pristupljeno 2. ožujka 2018., <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/Pretraga?AUTOR=%7C3%7C85>.

Rački, Franjo. "Staro-hrvatski glagolski nadpis u crkvi sv. Lucije kod Baške na Krku." *Starine* 7 (1875): str. 130-163.

Smičiklas, Tadija. "Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga." *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* br. 110 (1892): str. 110-204.

Smokvina, Miljenko. "Ivan Standl prvi fotograf Bašćanske ploče." U *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, ur. Petar Strčić, str. 147-163. Rijeka: Primorsko-goranska županija, 2000.

Standl, Ivan. "Photo Album of the 1888 Earthquake in Zagreb." U *Földvári Books*, pristupljeno 02.03.2018., <https://www.foldvaribooks.com/pages/books/1080/ivan-standl/>.

Standl, Ivan Ad. *Fotografične slike iz Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i krajine vojničke: Svezak I*. Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta, 1869.

Standl, Ivan. *Fotografske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije: Knjiga I*. Zagreb: Štamparna Dragutina Albrechta, 1873.

Szabo, Gjuro. "Altzagaber Meisterphotographen." *Morgenblatt* 7, br. 352 (24. prosinca 1932): str. 9.

Szabo, Gjuro. "Knjiga o starom Zagrebu." *Narodna starina* 9, br. 23 (1930): str. 341-402.

Šišić, Ferdo, ur. *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga prva*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1928.

Šišić, Ferdo, ur. *Korespondencija Rački-Strossmayer: Knjiga treća*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1930.

Torbar, Josip. *Izvjješće o zagrebačkom potresu 9. studenoga 1880*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1882.

Vukotinović, Ljudevit. *Formae quercuum croaticarum in ditione zagrabiensi provenientes*. Zagreb: Akademička knjižara L. Hartmana, 1883.

Summary

"THE UNSURPASSABLE PHOTOGRAPHER OF ZAGREB" – A CONTRIBUTION TO LIFE AND ACTIVITY OF IVAN STANDL

This article chronologically explains the known and so far many unknown information about the life and work of a Zagreb photographer Ivan Standl, based on the research of the archival records, periodicals and numerous photographs kept in various Croatian institutions. Born in Prague, this photographer began his work in Zagreb in 1864 and almost immediately upon the arrival won the prize on the Economic Exhibition (Prva dalmatinsko-slavonsko-hrvatska izložba plodinah, tvorinah i umjetninah). This was the beginning of imposing series of eight rewards won on various exhibitions throughout Europe (besides Zagreb, he won the awards in Moscow in 1872, London 1874, Teplice 1879, Székesfehérvár 1879, Eger 1881, Trieste 1882 and Budapest 1885), two medals ('The Highest Recognition' in 1869 and 'The Golden Medal for Science and Art' in 1881), as well as the title 'The Photographer of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts' which was bestowed upon him in 1874. All the medals and awards were printed on the background of

the decorative cardboard of Standl's photographs in the sequence he received them, testifying until today about the high quality and continuity of his photographic work. During his long active years in Zagreb Standl's photographic studio changed several addresses. He began his work at 750 Ilica Street and for a short while he worked at the same time as a lease-holder at György Mayer's studio at 867 Ilica Street. Around 1866 he moved to a new studio at 747 Ilica Street, where he remained until 1875. After that he moved to 9 Mesnička Street where he worked until his death. The photographic work in the studio was represented in great deal almost since Standl's very arrival to Zagreb and later he began to take photographs outside the studio, mostly of landscapes, urban panoramas, architecture and cultural monuments. He went to the island of Krk on two occasions (in 1865 and 1869) to photograph the Baška tablet. He mostly published the work taken outside the studio in the form of volumes, photo albums or books. In 1869 Standl himself produced the album entitled 'Remembrance of Zagreb', dedicating it and giving it to Emperor Francis Joseph I during his visit to Zagreb. Besides portraits taken at his studio or photographs shot outside, Standl photographed various historical documents, works of art and artefacts, while his numerous photographs were also used as illustrations in the works of the contemporary renowned scientists of various profiles (Franjo Rački, Josip Torbar, Ljudevit Vukotinović, Dragutin Gorjanović-Kramberger etc.). He was the official court photographer and a close associate of the Art Society in Zagreb. Near the end of his life, due to his big experience and verified work quality, Standl began his pedagogic activity, passing his knowledge to first photo-amateurs of Zagreb gathered around the Club of Photo Amateurs at the Art Society, putting his studio at their disposal from 1894. He died in Zagreb on 30 August 1897 and after his death the studio was run for a short while by his widow Klementina. It stopped working on 1 August 1898. For more than three decades Standl left numerous traces of his various photographic activity, as well as particularly valuable visual documents of various aspects of the Croatian society from the second half of the 19th century. The importance of his work exceeded the scope of Zagreb long ago, establishing him as one of the greatest names of the Croatian photography of the 19th century.

Keywords: *Ivan Standl; Zagreb; photography; photographer; photographic studio; Yugoslav Academy of Science and Arts; Art Society*